

LA LITERATURA CATALANA AVUI: LES TRADUCCIONS

La importància de la traducció d'obres literàries en el desenvolupament i prestigi de la literatura receptora, hores d'ara no s'escapa a ningú. Les influències d'altres literatures, sovint manifestades a través de traduccions, han marcat i marquen encara avui noves tendències en la literatura pròpia, introdueixen nous corrents estètics, noves tècniques literàries, nous recursos que, en ser assimilats per la literatura receptora, constitueixen un reconstituent, saba nova. També, comporten una actitud crítica envers la producció autòctona, la qual ajuda a l'autoanàlisi i a la reflexió.

Àlex Broch, en parlar del fenomen de la traducció, introdueix el concepte de *préstec cultural* ofert per les més diverses cultures. «Préstec —ens diu— del tot inevitable en una societat demogràficament limitada com la nostra, però absolutament necessari per tal de redimensionar el debat de les idees i dotar de major alè les propostes culturals que alimenten i forgen el desenvolupament històric de la cultura catalana».¹

De vegades, en moments culturals poc propicis per a una determinada literatura, les traduccions assumeixen el paper que, en condicions de normalitat, assumiria la literatura autòctona.

La literatura catalana, que ha seguit inevitablement els avatars de

1. ÀLEX BROCH, *La literatura catalana dels anys vuitanta* (Barcelona: Edicions. 62, 1991), pàg. 88.

la pròpia cultura, en determinades ocasions ha hagut de suplir amb traduccions els buits i les mancances en la producció pròpia, i així cobrir les necessitats culturals del moment. Si repassem una mica la nostra història literària ens adonem de seguida de la importància de la traducció, també en la literatura catalana. Sabem que els primers escrits que es conserven en català eren traduccions; durant l'Humanisme, l'organisme polític de la Cancelleria Reial promou i genera una important i valuosíssima activitat traductora. Durant la Renaixença, la represa literària haurà de venir avalada per models actuals forans i la traducció hi tindrà un paper destacat, sobretot ja en l'inici de col·leccions com la «Biblioteca Popular de L'Avenç» i després la traducció d'obres clàssiques gregues i llatines com la «Bernat Metge», que responien a un criteri de suplir les mancances, els buits culturals d'aquell moment. Durant el Noucentisme, la traducció s'entendrà com una necessitat en el projecte de modernització cultural i, per tant, literària de Catalunya. La tasca duta a terme per Carner, Riba i Sagarra, no sols com a traductors sinó com a impulsors i introductors de noves maneres de fer literatura, sens dubte fa canviar el rumb de la producció literària catalana posterior. No podem imaginar-nos cap de les manifestacions avantgardistes dels nostres escriptors sense reconèixer la tasca importantíssima de traductors actius i decidits, com el malaguanyat J. Folguera. Durant la postguerra, cal no oblidar sobretot les aportacions de M. Manent o de M. Villangómez, per exemple, introductors de nous corrents poètics...

La creació literària funciona a base de realitats molt complexes i la traducció funciona per mitjà de mecanismes diferents als de la creació. En la creació literària no parlem d'una política concreta que dictemini o aconduïxi els escriptors cap a corrents estètics o tries de gèneres concretes.

En moments especials, podem assistir a fenòmens correctors en la producció d'una literatura. Pensem, en el cas de la literatura catalana, en dos moments concrets coneguts per tots: la poca producció narrativa que sorgeix de la Renaixença, al costat de la prolífica producció poètica crea un desajustament que demana un mecanisme corrector. Fent un altre salt en el temps, als anys 20 es tornarà a produir una altra descompensació similar, sempre en detriment de la producció

narrativa, com a resultat de la política cultural noucentista, la qual durà C. Riba a iniciar un debat sobre la novel·la.

No es tracta ara i aquí d'analitzar els motius d'aquestes descompensacions. En parlem, només, per fer-nos adonar que, sols en casos de desajustaments importants, hi ha o hi pot haver una tendència a actuar amb això que en diem mecanismes correctors i que són diferents per a cada situació i per a cada literatura. Si no és així, la creació literària avança lliure, i no és sinó *a posteriori* que la crítica ordena la producció, hi descobreix trets coincidents, tendències, influències i va codificant i sistematitzant la història de la literatura.

Si pensem en la traducció, de seguida ens adonem que hi actuen elements molt diferents i, de fet, hi ha o hi pot haver una «política» de la traducció que, segons les circumstàncies, actua amb més o menys influència.

Per què es tradueixen unes obres i no unes altres? Quins són els mecanismes pels quals unes determinades obres són traduïdes i d'altres no? Qui decideix què es tradueix? En virtut de què? Qualitat, interès per a la literatura receptora? Interessos de mercat? Hi ha una planificació sobre què cal traduir i quan? Sempre actuen els mateixos mecanismes?

Les respostes a moltes d'aquestes qüestions són conegudes per tots, però si tornem a resseguir el fil de la nostra història literària veiem que en les darreres quatre dècades la política aplicada a la traducció ha estat diferent i desigual, però que ha marcat una evolució de la qual és deutora la situació actual.

I. Cònsul, en el seu informe per a la UNESCO de Catalunya² i en el seu article «La dècada de les traduccions»,³ i també A. Broch⁴ en la seva reflexió sobre la literatura catalana dels anys vuitanta ens donen xifres i elements d'anàlisi per valorar la situació actual de la literatura catalana en matèria de traducció. Tots dos coincideixen, les xifres

2. Isidor CÒNSUL, *Catalan Cultural Yearbooks*.

3. Isidor CÒNSUL, «La dècada de les traduccions», dins *Cultura*, núm. 6 (novembre de 1889). Quarta època. Ed. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, pàgs. 51-56. Reproduït també al volum del mateix autor *Llegir i escriure. Papers de crítica literària* (Barcelona: Eds. La Magrana, 1994).

4. Àlex BROCH, *op. cit.*, pàgs. 189-208.

són prou eloqüents, a establir la dècada dels vuitanta com la dècada més important quant a les traduccions.

Amb tot, l'esforç per normalitzar la traducció ve de la represa dels anys seixanta, amb el naixement d'Edicions 62, amb l'endegament de col·leccions com «La Cua de Palla» o «El Balanci», també «L'interrogant» d'Ed. Molino o «Enjòlit» amb el retorn de l'exili de Proa.

La col·lecció «El Balanci» és una bona mostra de la febre traductora que s'inicia a partir d'aquesta dècada. Segons dades d'A. Broch, dels primers 60 números de «El Balanci», que es publiquen del 1965 al 1969, només 8 són d'autor català, la resta, 52 títols, són traduccions. La situació en la mateixa col·lecció variarà ja durant la dècada dels 70, perquè del títol 61 al 120, publicats en el període d'onze anys, del 1969 al 1980, només 6 són d'autors estrangers. Per tant, observem un canvi de gust en el lector català, que es decanta ja més cap a la producció literària d'autor català, també perquè el món editorial català ha crescut i li ofereix una oferta més diversificada, sense oblidar que la major presència del català a l'ensenyament també provoca una demanda constant. Amb tot, hem de convenir, seguint les dades facilitades pels estudis de F. Vallverdú, que la dècada dels setanta és la més baixa en el percentatge de llibres traduïts que, si bé l'any 1965 significava un 55% de la producció total catalana, l'any 1973 havia baixat fins al 8,3, per després situar-se en el 16,5% l'any 1977.

Aquesta expansió del món editorial català durant la dècada dels vuitanta, i conseqüentment també de la traducció, com a conseqüència del creixement de la societat lectora i literària, s'explica —segons A. Broch— pel «canvi i la transformació que porten d'una època històrica tancada a una de necessàriament més oberta. [...] On el pas cap a la internacionalització de les fronteres polítiques, lingüístiques i culturals és quasi una necessitat de supervivència».⁵ També, sens dubte, hi han contribuït, d'una manera decisiva, la política seguida per la ILC amb el conegut ajut genèric institucional i amb la seva política d'ajuts a la traducció.

Les ja avui mítiques col·leccions dedicades a la traducció de li-

5. Àlex BROCH, *op. cit.*, pàg. 190.

teratura estrangera que sorgiren durant la dècada dels vuitanta —algunes de les quals perviuen encara avui— com «Les Millors Obres de la Literatura Universal», «Les Millors Obres de la Literatura Universal. Segle xx», «Seleccions de la Cua de Palla» o «Clàssics del Pensament Modern» d'Edicions 62; la col·lecció «L'Arcà» d'Ed. Laertes o «Llibres de Glaucos», també de Laertes, seguida després per Ed. Columna; «Poesia del segle xx» de Llibres del Mall, la celebrada col·lecció «Clàssics i Moderns» d'EDHASA, i «Venècies» d'Ed. La Magrana així com «L'Àncora» d'Ed. Destino, la col·lecció «IVEI-poesia» de l'Ed. Alfons el Magnànim, dependent de l'Institut Valencià d'Estudis i Investigació, malauradament eliminat —tal com ens ha explicat el Sr. Manuel García Grau— de manera sobtada i indiscriminada; la col·lecció «A la lluna de València» d'Edicions Bromera, o «Nova Terra» de La Llar del Llibre són bona mostra d'aquesta expansió.

Si, fent un salt, entrem a la dècada dels 90, observem una certa continuïtat pel que fa a la traducció per part del sector editorial. Quasi totes les editorials coincideixen en la presència d'una col·lecció de traducció en el seu catàleg, tant per part d'editorials ja existents com d'editorials de nova creació, amb una política de traducció no sempre en la línia de la qualitat. També cal observar la presència de col·leccions en règim de coedició, la qual cosa ja havia estat encetada en la dècada anterior (Col. «Venècies» d'Ed. La Magrana i Edicions 62, «Les Millors obres de la Literatura Universal», d'Edicions 62 i La Caixa, també coedicions amb organismes públics com La Generalitat, La Diputació «Textos Filosòfics» junt amb Ed. Laia; o Universitats, com la col·lecció «Súniön» d'Ed. Destino i la UPF; i més recentment coedicions editorials com la de Columna-Bromera, etc.), però també podem observar una certa davallada quant al volum del que es tradueix.

Segons dades de l'Associació d'Editors en Llengua Catalana, no més entrar en la dècada actual, del 1990 al 1992 s'observà una reducció important del nombre de títols nous traduïts. En relació al conjunt de novetats editades, el llibre traduït perd un punt i mig. Durant el 93 s'igualarà gràcies a l'augment de traduccions de llibres de literatura infantil i juvenil, que avui és el sector editorial que més esforç traductor fa (46'4%). Les darreres dades, corresponents a l'any pas-

sat, ens confirmen aquesta tendència a la baixa en la producció d'obres traduïdes, les quals signifiquen només un 13 % dins el conjunt d'agents editors.

Dins d'aquest panorama canviant i minvant de la traducció durant la dècada dels 90 cal tenir en compte diversos elements que hi incideixen d'una manera directa. En primer lloc, el canvi en el sector editorial que ha passat de ser un sector cultural a ser un sector industrial. La producció es concentra bàsicament a Barcelona —més del 80 % de l'edició—, després al País Valencià, a Tarragona i a les Illes Balears. S'observa, també, un augment de les editorials que no publiquen majoritàriament en català; un descens en la mitjana de títols produïts pels grans editors i un augment dels editors mitjans. Pel que fa a les llengües de les quals es tradueix, s'observa un increment notable de traduccions de l'anglès, del castellà i del francès en detriment de l'italià, de l'alemany i d'altres llengües europees que queden força per sota.

Si ens fixem en els gèneres, la major part d'obres traduïdes són de gènere narratiu. La poesia i el teatre continuen essent gèneres poc, massa poc traduïts.

Respecte dels criteris de les obres que cal traduir, observem canvis notables en la societat i en el mercat que són, en definitiva, els determinants del panorama actual de la traducció. Potser assistim a un moment en què culturalment posseïm un públic lector més format que demana disposar d'una oferta variada i que vol assumir el criteri de selecció que en altres moments havien assumit les empreses editorials. A això també hi ha contribuït la major atenció que els mitjans de comunicació en general solen dedicar a la literatura estrangera i el canvi en els mecanismes de coneixement de les produccions d'altres literatures. Si aquests mecanismes abans podien ser la proximitat de la llengua o de la cultura estrangera, com ho fou el cas del francès durant tot el xix i ben entrat el xx, o el coneixement o contacte amb algun escriptor estranger que viatjava a Catalunya i que aportava informació; els intercanvis culturals de tota mena i les revistes literàries; actualment potser aquests mecanismes se centren més en els agents culturals i literaris i, sobretot, en la importància cada vegada més significativa de les fires dedicades al món de l'edició com la de Frank-

furt o la de Bolonya i Torino, que són, en definitiva, les portaveus de les novetats literàries i les que —crec— marquen en gran mesura les directrius del món de la traducció. Això no treu que es continuï, per part d'algunes editorials, mantenint un criteri selectiu que, malgrat no abandonar la novetat estricta —de vegades amb poc criteri de qualitat i amb l'argument d'*això és el que ven*, cas de la proliferació de *best-sellers*—, continuen editant traduccions d'interès especial per a la cultura catalana, com el cas especialíssim d'Ed. Límits d'Andorra —amb un criteri molt selectiu en la seva tria—, com també la col·lecció de traducció de poesia de l'Ed. La Guerra al País Valencià, o com la traducció de les *Metamorfosis* d'Ovidi feta per J. Parramon, recentment guardonada amb el Premi de la ILC traducció, la traducció del txec de *Les aventures del bon soldat Svejk* de Jaroslav Hasek feta per M. Zgustová o la també recent traducció de l'àrab de *Les Mil i Una nits* i tants d'altres esforços de traducció que no citaré per no allargar-me i que són coneguts de tots. Sempre amb el benentès que es tracta, cada vegada més, d'exemples rars, que no són la tònica dominant.

M'aventuraria a dir, per acabar, que s'imposa una vegada més —i per part de qui pertoqui—, un mecanisme corrector, ara en el camp de la traducció, que, sense bandejar les anomenades «lleis de mercat», procuri evitar els buits de traducció importants que encara tenim.

CARME ARENAS NOGUERA
(Secretària General de l'AELC)

